Acta et Commentationes, Sciences of Education, nr. 3(41), 2025 ISSN 1857-0623
p. 110-122 E-ISSN 2587-3636

CZU: 37.014.5:39(478) DOI: 10.36120/2587-3636.v41i3.110-122

VALORILE NAȚIONALE TRADIȚIONALE – SURSĂ DE CULTURĂ VALORIFICABILĂ ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL

Maria Diana APREOTESEI, doctorandă
https://orcid.org/0000-0002-3640-2189
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din Chișinău
Ana COZARI, doctor, conferențiar universitar
https://orcid.org/0009-0002-7080-2319
Universitatea Tehnică a Moldovei

Rezumat. Pedagogia tradițională nu este consemnată pe hârtie, însă, totodată, se păstrează în alt mod. Acestea sunt reguli de educație moștenite din generație în generație, care, timp îndelungat, apar ca făcând un construct cu întregul sistem de viață al unui popor și al unei epoci. Aceasta de fapt și este pedagogia întregului popor.
Cuvinte-cheie: valoare națională tradițională, cultură etnică, valorificare și valorizare, identitate etnică, proces educațional.

TRADITIONAL NATIONAL VALUES – A VALORIZING SOURCE OF CULTURE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. By traditional pedagogy we mean pedagogy which is not written down anywhere, but which nevertheless exists in another form. There are rules of education which are inherited from generation to generation and which, seen in the perspective of a longer period of time, appear to us as part of the whole system of life of a people and of an epoch. This is the very pedagogy of the whole people.
Keywords: traditional national value, ethnic culture, valorization and enhancement, ethnic identity, educational process.

Dicționarul Explicativ al Limbii Române [4, p.1101] definește *tradiția* ca fiind un ansamblu de concepții, obiceiuri, datini și credințe, statornicite de-a lungul istoriei în cadrul unor comunități sociale sau naționale și transmise, în principal prin viu grai, din generație în generație, reprezentând pentru fiecare grup social un element definitoriu al identității sale. Între educație și tradiție există diferențe majore: în vreme ce ultima este mai puțin structurată pe plan social (neinstituționalizată), educația are acest caracter pe care l-a obținut odată cu apariția școlii. Școala a apărut ca un proces structurat de programare strategică, prin care (și unde) se elaborează conștient linia de realizare a scopului propus. Diferența există, așadar, însă ea nu se prezintă ca o prăpastie. Saltul de la etapa reflectării fenomenului educațional în conștiința comună (de la acțiunea tradițională) la etapa reflectării teoretice a fenomenului educațional (acțiunea educativă instituționalizată) nu s-a realizat printr-o ruptură, întrucât, înainte de școală, funcția respectivă a îndeplinit-o (desigur, mai spontan) familia și diferitele forme comunitare de viață primitivă. Educația tradițională, populară, s-a conturat într-o concepție proprie, cu echilibrul său între

elementele permanente și dinamism. Studiul lucrărilor de specialitate evidențiază modul în care, în contextul nostru, s-a creat un cadru pentru definirea unei concepții pedagogice ancorate în tradiție și folclor. În această perspectivă, următoarele observații sunt relevante: între folclor și pedagogie există o legătură profundă și constantă, similară celei dintre folclor și literatură sau între folclor și alte manifestări culturale superioare la toate popoarele. Folclorul a funcționat în educație chiar înainte de instituționalizarea școlii și continuă să fie un izvor viu de cunoaștere chiar și după apariția acesteia [8, p. 235].

Conceptele „globalizare" și „pluralitate" nu ar avea sens dacă nu ar exista conceptele „tradiție" și „individualitate", iar acestea din urmă nu ar putea fi valorificate fără primele. În continuare, prezentăm legătura dintre educație și tradiție. Etimologic, educația (derivată din „educare") înseamnă „a crește", „a hrăni" etc. Astfel, educația poate fi înțeleasă ca procesul de a scoate individul „din starea de natură" și de a-l introduce „în starea de cultură". Rolul și influența educației asupra dezvoltării psihice a omului au fost tematizate de-a lungul timpului prin diverse concepții și teorii, printre care: J. A. Comenius, John Locke cu „tabula rasa", Cesare Lombroso cu teoria „criminalului înnăscut" și Leopold Szondi cu teoria „impulsurilor".

Analiza raportului dintre educator și educat oferă posibilitatea de a contura câteva dimensiuni esențiale ale procesului educațional, înțeles ca fenomen de socializare, formare și dezvoltare a personalității în acord cu cerințele societății contemporane:

- În primul rând, acțiunea educativă poate fi conceptualizată ca o interacțiune dintre un subiect educațional (educatorul, în calitate de agent educațional și mediator didactic) și un obiect educațional (educatul, în calitate de subiect al propriei formări). Această interacțiune are ca finalitate producerea unor transformări intenționate la nivel cognitiv, atitudinal și comportamental, orientate prin obiective pedagogice clare și ancorate într-un curriculum care reflectă un sistem de valori.
- În al doilea rând, interacțiunea dintre cei doi poli ai procesului se desfășoară în cadrul unei relații de mediere pedagogică cu un pronunțat caracter activ, creativ și interactiv. Actul educativ nu se reduce la transmiterea mecanică a informației, ci presupune un proces de construcție și reconstrucție a cunoașterii, prin metode și strategii care stimulează gândirea critică, autonomia și competențele-cheie. Totodată, acțiunea educațională este reglată de contextul socio-cultural și instituțional, fiind integrată în ansamblul sistemului de învățământ, care îi conferă direcție, coerență și legitimitate.
- În al treilea rând, relația dintre educator și educat are o natură preponderent socială și culturală, depășind determinările biologice. Ea se fundamentează pe interacțiuni pedagogice ce contribuie la socializarea secundară și la consolidarea funcției culturale a educației, prin care individul interiorizează valori, norme și modele de comportament, asigurându-și integrarea în comunitate.

  Astfel, educația se configurează ca o activitate socială complexă, teleologică și

normativă, desfășurată printr-un lanț de acțiuni conștiente, sistematice și organizate. În fiecare moment, un subiect – individual sau colectiv – exercită o influență formativă asupra unui obiect – individual sau colectiv – cu scopul de a-l transforma într-o personalitate autonomă, creatoare și responsabilă, capabilă să răspundă exigențelor istorico-sociale prezente și să anticipeze provocările de perspectivă. Prin transmiterea, interiorizarea și valorificarea patrimoniului cultural și educațional, procesul educativ contribuie la construirea identității personale și sociale, la dezvoltarea competențelor pentru învățarea pe tot parcursul vieții și la susținerea funcției formative și integrative a educației.

Din această definiție reies câteva aspecte esențiale: experiența are o natură fundamental socială, depășind determinările strict biologice, iar educația, în calitatea sa de proces, se realizează printr-o acțiune de transmitere culturală și socială, adesea desemnată sub conceptul de tradiție. În multe contexte, tradiția a fost conceptualizată ca fiind aproape echivalentă cu educația în sens larg, reflectând atât continuitatea culturală, cât și socializarea indivizilor în valorile, normele și practicile comunității. Aceasta evidențiază rolul educației în conservarea și transmiterea patrimoniului educațional, precum și în formarea unei identități sociale și culturale coerente, "o tradiție bine înțeleasă poate și trebuie să fie cu totul altceva decât o reluare a trecutului. Tradiția poate fi concepută, în acest caz, ca fiind la popor ceea ce este memoria pentru individ, adică tocmai controlul obișnuinței mecanice sau rutinei. Ea nu va consista în a suferi pasiv acțiunea trecutului, ci a cunoaște propria sa istorie, a-și da seama că se continuă ceva, a cunoaște bine ceea ce se continuă, a căuta aici direcțiile, a se achita, în sfârșit, față de acest trecut, a se lămuri asupra experiențelor sale aspre și a nu le reîncepe" [3, p.291].

Deși strâns interconectate, tradiția și educația prezintă diferențe conceptuale și funcționale care trebuie evidențiate în analiza proceselor de socializare și învățare:

a) Tradiția se remarcă printr-o structură mai puțin formalizată, neinstituționalizată pe plan social, pe când educația, din contra, are loc îndeosebi în instituții special predestinate acestui scop.

b) Caracterul difuz și lent al acțiunii tradiționale; caracterul sistematic și structurat prin programe strategice.

c) Tradiția se înfățișează ca o evoluție, aparent fără sau cu neesențiale contradicții, educația instituționalizată dobândește un caracter accentuat de transformări radicale și inovatoare, manifestându-se prin reforme menite să reconfigureze structurile și practicile anterioare, adesea prin reevaluarea sau chiar contestarea valorilor și normelor precedente. Secolul nostru poate fi considerat epoca reformelor educaționale, caracterizată printr-un ritm accelerat de schimbări și adaptări în întreaga lume, în care modernizarea pedagogică, inovația curriculară și adaptarea la contextul socio-cultural devin componente esențiale ale procesului de educație formală. S-a observat astfel, și pe drept cuvânt, că în fața sistemelor școlare existente la un moment dat, în societate, apar mișcări negativiste, aproape spontan,

care creează breșe în sistemele existente și izbutesc până la urmă să le disloce, pregătind astfel teren pentru sisteme noi [3].

d) Educația instituționalizată și-a format o teorie și tehnologie științifico-pedagogică, tradiția, la rândul său, structurând gândurile, viziunile educative ale maselor populare, a constituit o concepție, cu permanențele și mobilitatea ei, care poate fi numită pedagogie tradițională, teorie educațională a tradiției însăși.

Ce înțelegem prin noțiunea de pedagogie tradițională? Pedagogia tradițională desemnează forma de educație neformalizată, transmisă prin obiceiuri, norme și practici comunitare, care se integrează organic în viața, cultura și valorile fundamentale ale unui popor. Ea constituie un sistem coerent de reguli educative, transmis din generație în generație, asigurând continuitatea culturală și socială și reflectând experiența acumulată de-a lungul timpului.

Această pedagogie poate fi considerată pedagogia întregului popor, depășind nevoile biologice și contribuind la formarea axiologică, identitară și socială a membrilor comunității. Chiar dacă, din perspectiva cercetătorului modern, pare rudimentară, ea dispune de un corpus de principii funcționale, un parcurs evolutiv și un dinamism adaptativ, care îi permit să transmită valorile esențiale și să mențină coerența și stabilitatea socială.

Astfel, pedagogia tradițională nu este doar o relicvă a trecutului, ci reprezintă un vehicul vital pentru continuitatea socială, dezvoltarea umană și formarea competențelor fundamentale, având o relevanță ce, în multe privințe, depășește pedagogia formală și contribuie substanțial la evoluția educațională a societății. În comparație cu viața animalelor și chiar cu trăsăturile primitivului, pedagogia tradițională este mult mai distanțată de acestea, decât este pedagogia cultă față de ea. În mare parte (apoi), elementele de educație cultă îi sunt tributare [5, p.281] și, de asemenea, "pedagogia tradițională diferă de la popor la popor, dar, pe deasupra deosebirilor, are și o linie evolutivă unică, întemeiată pe condițiile asemănătoare de existență ale omului" [5, p.282]. Savantul rus Volcov, referindu-se la *pedagogia tradițională* ca fiind un produs al entității, a numit-o *etnopedagogie* [9].

În fine, am putea spune că pedagogia populară (sau etnopedagogia**,** pedagogia tradițională) reprezintă un ansamblu de cunoștințe și practici empirice transmise de-a lungul generațiilor, prin care comunitatea asigură transmiterea valorilor, normelor și deprinderilor educative, contribuind la socializare, continuitate culturală, formare axiologică și consolidarea identității colective, și caracterizându-se prin adaptabilitate și dinamism, ceea ce o face un complement esențial pedagogiei formale, cu relevanță atât istorică, cât și contemporană. Etnopedagogia, în forma pe care o avem, s-a creat de-a lungul veacurilor, pentru a se păstra și acum, mai ales în familie „ce-i șapte ani de acasă", dar nu numai, fiind un izvor valoric al pedagogiei școlare. Astfel, C. Dumitrescu-Iași spune că

oricine voiește "să croiască educația poporului român trebuie să se inspire de la geniul acestui popor" [5, p.27]. Valorile pedagogice ale tradiției populare au constituit fundamentul sistemelor educaționale ale numeroase popoare și state, fiind la originea caracterului distinctiv și original al practicilor educative ale chinezilor, indienilor, egiptenilor, grecilor, romanilor. În perioada ulterioară, teoriile pedagogice capătă o configurare individualizată prin intermediul unor exegeți de prestigiu – precum Comenius, John Locke sau Pestalozzi – care le conferă vizibilitate și autoritate epistemologică. Deși, la nivel fenomenologic, aceste construcții teoretice par a se disocia de tradiția pedagogiei populare, în esență ele se constituie drept prelungiri mediate ale doctrinelor educaționale cu fundament comunitar și universal-uman. Prin aportul de elemente conceptuale originale, aceste teorii favorizează convergența dintre pedagogia clasică și pedagogia tradițională, instituind astfel premisele unei continuități epistemologice.

În contextul actual, orice aspirație autentică își pierde consistența dacă nu se fundamentează pe patrimoniul de valori consacrate și perpetuate de înaintași. Dar nu ne putem limita doar la ele, focul veșnic viu al creației trebuie să ne încălzească mereu pentru stabilirea unei orientări juste; încă bătrânul filosof Seneca spunea că *nu există vânt prielnic, decât pentru cel ce știe în ce direcție se îndreaptă.*

Accesul limitat, timp de secole, la formele scrise de comunicare a determinat ca folclorul să reprezinte pentru comunitățile tradiționale principalul instrument de transmitere a valorilor culturale și a experienței de viață prin intermediul expresiilor artistice. Din acest motiv, folclorul este adesea caracterizat în literatura de specialitate drept o „enciclopedie" a cunoașterii populare. În cadrul său s-a acumulat și cristalizat experiența socială, morală și culturală a generațiilor succesive, oferind astfel nu doar divertisment estetic, ci și modele de comportament și orientări axiologice.

Funcția educativă a folclorului este una fundamentală și se manifestă prin prezența constantă a concepțiilor pedagogice în aproape toate genurile sale. Acestea reflectă preocuparea comunităților tradiționale pentru transmiterea normelor de conviețuire, pentru formarea copiilor în cadrul familial, pentru reglementarea relațiilor dintre părinți și copii, precum și pentru cultivarea respectului față de vârstnici și față de învățătură. Totodată, folclorul oferă un ansamblu de reguli privind conduita socială, constituind un mijloc informal, dar eficient, de educație.

Folclorul românesc ilustrează în mod integral dimensiunea spirituală a poporului, sintetizând întreaga sa experiență istorică, cu realizările și dificultățile aferente. Între tradiția folclorică și pedagogia oficială s-a menținut constant o relație de complementaritate și interdependență, aspect ce confirmă valoarea educațională a patrimoniului cultural imaterial. Analiza creațiilor orale românești, realizată în lumina teoriilor pedagogice contemporane și corelată cu contribuțiile autorilor de specialitate, permite conturarea unei perspective moderne asupra rolului pedagogic al folclorului, evidențiind relevanța acestuia

pentru studiile actuale din domeniul științelor educației.

Paideuma pedagogică. Etnograful german Leo Frobenius, după aproximativ trei decenii de cercetări asupra vieții și obiceiurilor triburilor africane, a elaborat lucrarea *Paideuma* [6], în care sintetizează concluziile observațiilor sale. Conceptul central al teoriei sale asupra culturilor și cercurilor culturale este *paideuma*, termen de origine greacă care desemnează atât „ceea ce este cultivat" sau „cel instruit" (elev, discipol), cât și „locul în care se învață" sau „spațiul producerii culturale". În interpretarea lui Frobenius, *paideuma* reprezintă „sufletul local", adică esența psihologică și culturală a unui spațiu geografic. Pornind de la această concepție, se poate contura ideea de *paideuma pedagogică*, definită ca structura specifică a culturii educaționale a unei comunități, rezultată din interacțiunea factorilor geografici (sol, climă, ape, floră, faună) și a celor socio-istorici. Analiza comparativă a diverselor populații indică faptul că fiecare comunitate dezvoltă o cultură pedagogică proprie, specifică și irepetabilă, reprezentând astfel expresia identității educaționale a spațiului său.

Este important să vorbim și despre tradițiile naționale, funcțiile lor în reglementarea comportamentului uman. Tradiția reprezintă ansamblul de obiceiuri, datini și credințe transmise de-a lungul generațiilor, constituind elemente definitorii ale identității unui popor. Aceasta constituie, de asemenea, o componentă semnificativă a memoriei colective, oferind repere pentru reflecția asupra propriei identități și a sensului existenței: cine suntem, de ce existăm, cum ne definim și, mai ales, în ce scop, unde și când ne situăm în contextul social și istoric. Prin intermediul tradițiilor, indivizii pot formula o înțelegere a propriei existențe, distinctă de cea a celorlalți, și pot stabili un scop personal, ambele fiind accesibile conștiințelor și susceptibile de a fi înțelese, împărtășite sau contestate.

Tradițiile au exercitat și continuă să exercite o serie de funcții sociale semnificative, datorită caracteristicilor lor intrinseci, cum ar fi stabilitatea, repetabilitatea și respectarea lor prin normele și opiniile colective. Impactul tradițiilor asupra vieții sociale se manifestă prin multiple funcții: reglementarea comportamentelor, transmiterea experienței și valorilor sociale, educarea și informarea membrilor comunității, precum și integrarea socială [3].

Funcția reglementatoare reprezintă una dintre dimensiunile fundamentale ale tradițiilor, acestea constituind, de-a lungul secolelor, principalul mecanism prin care relațiile interumane au fost structurate și coordonate. Legitimitatea ordinii sociale stabilite prin tradiții se baza pe continuitatea și vechimea acestora, generând o încredere colectivă în corectitudinea normelor. În perioada regimurilor totalitare, această funcție a fost neglijată, ceea ce a produs dezechilibre sociale semnificative. Accentul pus pe discontinuitate și pe ideea că trecutul nu contează a rupt legătura dintre prezent și reperele tradiționale, slăbind reflexele morale și competențele sociale acumulate de-a lungul generațiilor. Sub presiunea aparatului represiv, orientat spre intimidare și suprimarea

autonomiei individuale, mulți indivizi au fost determinați să accepte autoritarismul ca alternativă la libertate. Astfel, funcția reglementatoare a tradițiilor este esențială nu doar pentru ordinea socială, ci și pentru coeziunea comunității și transmiterea experienței și valorilor fundamentale între generații [3].

O altă dimensiune esențială a tradițiilor este funcția de transmitere a experienței sociale, care contribuie la conservarea, reglementarea și reproducerea relațiilor sociale în cadrul comunității. Această funcție devine relevantă datorită continuității generațiilor, tradițiile acționând ca un liant ce asigură succesiunea și coeziunea umană între generații. Transmiterea experienței prin intermediul tradițiilor se realizează prin coexistența simultană a generațiilor succesive, ceea ce permite includerea noilor membri în tiparele validate ale relațiilor sociale. Astfel, fiecare individ este eliberat de necesitatea de a recrea de la zero cunoștințele și realizările deja acumulate de strămoșii săi, beneficiind de experiența colectivă a comunității [3].

Un rol fundamental, în special în contextul contemporan, îl deține funcția educativă a tradițiilor, care se manifestă încă din primele etape ale copilăriei și se prelungește pe întreaga durată a vieții individului. Tradițiile influențează formarea personalității, modelând modul de gândire, percepțiile, emoțiile și comportamentele fiecărei persoane. Fiecare individ percepe și interpretează lumea prin prisma mentalității proprii și a colectivității în care s-a format, iar această mentalitate, consolidată în conștiință, oferă continuitate și conferă avantajul acumulării experienței transmise de-a lungul generațiilor. Tradițiile familiale exercită o influență deosebită, constituind un reper stabil și un standard pentru valorile și comportamentele considerate adecvate în cadrul societății. În cultura românească, tradițiile familiale s-au edificat pe respectul pentru muncă și pentru hărnicia membrilor mai vârstnici, fiecare având un rol clar și bine definit în structura familiei, de la cel mai în vârstă până la cel mai tânăr. Prin acest cadru, se consolidează un model coerent de conduită socială, se formează convingeri și deprinderi, iar individul este integrat într-un proces de continuitate națională, susținut de memoria colectivă și de valorile transmise constant de generațiile precedente [2].

Respectarea tradițiilor conferă individului posibilitatea nu doar de a se integra în sistemul relațiilor sociale, ci și de a-și contura personalitatea și de a se raporta armonios la mediul în care trăiește. În procesul de formare civică și morală a personalității, un rol central, încă din primele etape ale copilăriei, îl deține interiorizarea tradițiilor naționale, prin intermediul cărora are loc integrarea individului în comunitatea națională și cristalizarea în conștiința sa a unor norme de conduită, idealuri morale, convingeri și aspirații cu caracter național și patriotic.

Pentru ca activitatea educativă să fie eficientă, ea trebuie să mobilizeze toate dimensiunile spirituale ale individului – nu doar rațiunea, ci și simțurile, voința și structura psihologică. Procesul educativ trebuie să propună un model clar de conduită, să

consolideze convingeri care se transformă ulterior în deprinderi stabile, trăsături de caracter și competențe personale. Educația, în sens larg, reprezintă un demers consecvent de inițiere a individului în experiența acumulată de generațiile anterioare, de asimilare a ideilor și concepțiilor esențiale, precum și a normelor și tipurilor de activitate social-utilă. Indivizii care funcționează în cadrul mecanismului tradițiilor pot fi educați în acord cu necesitățile sociale fundamentale într-un mod natural, discret și firesc. În aceste condiții, educația nu este percepută ca o constrângere externă, ci ca un proces internizat, ceea ce sporește eficiența, durabilitatea și consistența formării personale.

Volumul semnificativ de informații și cunoștințe integrate în tradițiile naționale constituie un cadru esențial pentru asimilarea de către tânăra generație a identității colective, a istoriei poporului și a normelor de conduită sociale care definesc apartenența la comunitatea națională. Totuși, promovarea de către regimul totalitar, pe parcursul mai multor decenii, a unei atitudini nihiliste și indiferența sistematică față de tradițiile și valorile culturale ale poporului român au condus la formarea unei generații caracterizate prin detașare față de trecut, lipsa interesului pentru patrimoniul istoric și neglijarea valorilor mediului natal și ale Patriei.

Această situație a favorizat manifestarea fenomenului denumit mancurtism, definit prin pierderea conexiunii cu propriul trecut, respingerea obiceiurilor și tradițiilor naționale, precum și slăbirea reperelor morale și a valorilor identitare fundamentale. Efectele acestui proces au fost deosebit de nocive pentru sănătatea spirituală, morală și psihologică a tinerei generații, reducând capacitatea acesteia de a se raporta critic și responsabil la valorile colective și de a construi un sentiment autentic de apartenență și continuitate culturală. În consecință, protejarea și valorizarea tradițiilor devin imperative pentru restabilirea echilibrului identitar și formarea unei personalități integrate în comunitatea socială și națională [7].

O influență nu prea plăcută asupra tineretului o exercită și așa-numita „cultură de masă”, caracterizată prin nerecunoașterea memoriei colective și impunerea sa în societate conform principiului consumist „folosește și aruncă”. În contrast, cultura tradițională direcționează toate eforturile spre socializarea și integrarea individului în comunitatea socială și națională, precum și spre asimilarea memoriei colective, a rolurilor, normelor și valorilor transmise de-a lungul secolelor. Funcționarea culturii de masă moderne necesită, în mod paradoxal, o anumită separare a individului de cadrul tradițional, de sistemul de roluri și valori consacrate, spre deosebire de cultura tradițională, unde transmiterea normelor se realizează organic, adesea încă din copilărie. Cu cât legăturile interpersonale și coeziunea internă a societății sunt mai puternice, cu atât mai eficient și mai profund se integrează în viața de zi cu zi normele și valorile tradiționale. În acest context, devine stringentă problema conservării memoriei naționale, asigurării continuității între generații și întăririi solidarității intergeneraționale, elemente care pot diminua tensiunile și

conflictele sociale contemporane. Tradițiile naționale ocupă un loc central în acest proces, deoarece ele pot reorienta conștiința individuală de la valorile culturii externe către patrimoniul cultural autohton și către normele tradiționale ale poporului nostru, acumulate de-a lungul timpului. Astfel, tinerii pot să se conecteze la aspectele autentice ale culturii tradiționale, care devin instrumente eficiente pentru formarea trăsăturilor fundamentale ale personalității și pentru reglarea comportamentului. În cadrul culturii naționale se conturează și se structurează fondul spiritual al națiunii, alcătuit din memoria colectivă, moravuri, obiceiuri, tradiții, mentalități sociale, modele și norme de conduită indispensabile prezentului. Numai în aceste condiții procesul de socializare poate fi eficient, deoarece se bazează pe experiența transmisă prin intermediul tradițiilor și al metodelor tradiționale de educație a copiilor [1].

Perioada contemporană reprezintă un moment critic în dezvoltarea societății noastre, cu implicații ce se pot extinde pe decenii și chiar secole. Direcția pe care o vom adopta în continuare este esențială: fie ne vom ancora în valorile și tradițiile autentice ale neamului românesc, fie vom continua să ne aflăm într-o stare de incertitudine, influențați de norme și idealuri externe, străine culturii noastre. Tradițiile naționale au o funcție integrativă deosebit de importantă. Ele contribuie la coeziunea și solidaritatea grupurilor sociale și instituțiilor, facilitând conviețuirea și cooperarea între indivizi. Prin intermediul normelor tradiționale, indivizii se integrează în structurile societale, iar comunitatea își consolidează unitatea socială. În acest sens, tradițiile nu doar reglementează comportamentele, ci și creează legături între membrii comunității. Totuși, anumite perioade istorice dificile au redus impactul tradițiilor și au limitat capacitatea acestora de a funcționa ca instrumente de integrare socială. Doar prin reorientarea conștiinței individuale de la valorile externe către tradițiile și valorile autentice ale culturii românești se poate asigura integrarea tinerelor generații în contextul social și național autohton. Acest proces este esențial pentru continuitatea tradițiilor și pentru consolidarea viitorului comunității naționale [2].

Printre tipurile fundamentale de norme sociale care reglementează comportamentul uman, un loc deosebit îl ocupă obiceiurile și moravurile, formate sub influența tradițiilor populare și consolidate prin repetarea sistematică a acțiunilor cotidiene. Din perspectivă pedagogică, obiceiurile contribuie la socializarea morală a individului, ordonează condiția primară a acestuia și facilitează afirmarea ca ființă axiologică și teleologică, capabilă să-și asume responsabilități în cadrul comunității. Un obicei dobândește statutul de normă socială stabilă numai atunci când conformarea durabilă la modele concrete de conduită se transformă în deprinderi comportamentale interiorizate sau în tradiții colective, constituind norme de comportament recunoscute și validate social. În procesul de dezvoltare socială și educație civică, legătura indisolubilă dintre acțiunile cotidiene ale indivizilor și practicile comunitare generează diversitatea obiceiurilor. Diferitele grupuri sociale, etnice sau comunități dezvoltă obiceiuri proprii, care se diferențiază și în funcție de regiunea

geografică, reflectând diversitatea activității vitale și a experiențelor educaționale ale indivizilor în contexte sociale și culturale distincte [9].

Obiceiul poate fi conceptualizat ca un tipar de conduită, iar modul său de consolidare se realizează prin formarea deprinderilor, evidențiind astfel funcția normativă a tradițiilor populare. Spre deosebire de normele juridice sau morale, normele tradiționale nu impun adaptarea comportamentului la cerințe exterioare, ci promovează reproducerea și interiorizarea unor conduite specifice, contribuind astfel la procesul de socializare morală și axiologică a individului. Absența constrângerii formale subliniază caracterul auto-reglator al obiceiurilor și rolul lor în dezvoltarea autonomiei comportamentale.

La nivel individual, obiceiurile se transformă gradual în deprinderi stabile, iar în cadrul comunității ele dobândesc statut de obiceiuri colective. Tradițiile funcționează ca norme morale implicite, conturând tabu-uri, interdicții și stimulente care ghidează comportamentele. Odată integrate în coduri orale sau scrise, doctrine, generalizări etice sau filosofice, aceste tradiții se cristalizează în moravuri, care reglementează viața morală a colectivității fără intervenția directă a autorității, facilitând interiorizarea normativă și întărind coeziunea socială.

Conform observațiilor lui G. Volcov, între obiceiuri și prescripții există diferențe fundamentale: 1) obiceiurile nu sunt dictate de nicio autoritate; 2) nu necesită promulgare prin mijloace simbolice, putând fi considerate prescripții implicite. În același timp, obiceiurile se apropie mai mult de regulile sociale decât de prescripțiile formale, evidențiind importanța lor în modelarea comportamentului moral și social, în procesul de socializare integrativă și în consolidarea unității și continuității comunitare. Controlul social, în funcție de modul în care se exercită prin intermediul obiceiurilor și tradițiilor, prin interacțiunile reciproce dintre indivizi, prin participarea activă a acestora la viața colectivă și prin influența opiniei publice, poate fi de natură spontană sau informală. Din perspectivă pedagogico-sociologică, tradițiile și obiceiurile constituie instrumente fundamentale de reglementare socială, bazându-se pe mecanisme psihosociale precum sugestia, convingerea, constrângerea, persuasiunea, manipularea și alte forme de influență socială exercitate în cadrul grupurilor sau de opinia publică. În același timp, ele se sprijină pe mecanisme cu caracter cultural — obiceiuri, moravuri, convenții, cutume și tradiții — care facilitează interiorizarea normelor și procesul de socializare morală și civică a individului.

Astfel, tradițiile și obiceiurile, ca norme sociale, sunt susținute de constrângeri implicite sau explicite, care acționează ca factori de presiune și de conformare, determinând indivizii să adopte conduite și să desfășoare acțiuni compatibile cu exigențele normative ale colectivității. În același timp, ele contribuie la consolidarea coeziunii sociale, la dezvoltarea competențelor morale și axiologice ale membrilor comunității și la formarea unei conduite integrate, care să reflecte atât valorile colective, cât și normele

comportamentale interiorizate [9].

În cultura tradițională populară românească s-a evidențiat cu o pregnanță deosebită spiritul de dreptate, strâns corelat cu procesul de formare și evoluție a istoriei poporului nostru. Este demonstrat faptul că, la majoritatea popoarelor, principiile dreptului scris își au rădăcinile în formele dreptului popular, cu o vechime recunoscută. Poporul român, asemenea altor comunități, s-a fundamentat pe dreptul consuetudinar, cunoscut sub denumirea de „obiceiul pământului", și pe judecata sătească, exercitată încă din cele mai vechi timpuri. La nivelul satelor, existau instituții precum „scaunul de judecată" și legea de obște, reprezentată de „înțelepții" comunității, care interveneau în toate aspectele vieții colective. Procesele de judecată se desfășurau la troițe, în pridvorul sau în pragul bisericii, precum și la hotar sau la marginea satului. „Sfatul bătrânilor" reglementa numeroase probleme cotidiene, intervenind în soluționarea conflictelor între vecini, deteriorărilor locuințelor, separărilor între soți, situațiilor de consum excesiv de alcool sau în judecarea femeilor cu moravuri ușoare.

Tradițiile au exercitat și continuă să exercite un rol esențial în societate, datorită caracteristicilor lor intrinseci: stabilitate, repetabilitate și respectarea lor prin intermediul opiniei publice. Din perspectivă funcțională, acțiunea tradițiilor în comunitate poate fi analizată prin prisma mai multor funcții: reglementatoare, de transmitere a experienței sociale, educativă, informativă și integrativă. Dincolo de rolul lor de conservare a identității culturale, tradițiile reflectă valorile fundamentale ale binelui, adevărului și frumosului, virtuți clasice fără de care existența umană și-ar pierde sensul și autenticitatea. Binele păstrat prin tradiție se referă în mod special la moralitate, la claritatea distincției dintre bine și rău, oferind repere mai solide și mai valoroase decât ar putea asigura orice alt tip de învățătură formală [3].

Implicarea copilului în activități practice tradiționale, precum șezătorile sau jocurile populare, contribuie semnificativ la dezvoltarea aprecierii pentru muncă, la formarea perseverenței și la capacitatea de a valorifica rezultatele propriei activități. Jocul, fiind activitatea centrală a copilăriei, funcționează ca un cadru de socializare, învățând copilul să trăiască în comunitate, respectându-i pe ceilalți și pretinzând respect pentru sine: cei care încalcă regulile sau trișează sunt excluși din grup; cei care urmăresc câștigul cu orice preț sunt evitați ca parteneri; iar cei care nu pot accepta înfrângerea și nu recunosc meritele altora sunt adesea luați în derâdere. În acest sens, jocul constituie o veritabilă școală a demnității, a respectului de sine și de ceilalți, a conștiinței valorii proprii și a celor din jur, precum și a dezvoltării tăriei de caracter. Nicolae Silistraru evidențiază numeroase mijloace și metode tradiționale de educație, recunoscute în popor: demonstrarea, învățarea, exersarea, cultivarea dorinței de bine, aprobarea, binecuvântarea, rugămintea, sfatul, reprosul, derâderea, ironia, umorul, negarea, blestemul, jurământul, pedeapsa, pișcatul, alungarea de la casă, snoava și altele. Această diversitate metodologică reflectă atitudinea

conștientă față de muncă și subliniază rolul esențial al acesteia în cadrul educației interculturale, facilitând formarea competențelor sociale, morale și civice ale copilului și pregătindu-l pentru viața în comunitate [7]. Copiii pot fi ghidați și modelați astfel încât, pe baza fondului lor afectiv, să se integreze elemente de cunoaștere artistică care să influențeze subtil gândirea lor, îmbogățind substanța viitoarelor activități individuale și sociale. Această formare contribuie la dezvoltarea armonioasă a competențelor cognitive, estetice și socio-emoționale ale copilului.

Ne propunem să transmitem, din generație în generație, portul, graiul, obiceiurile și datinile moștenite de la străbuni. Ele constituie surse de bucurie și satisfacție, generând copiilor o stare de bine care favorizează dezvoltarea psihică, fizică și estetică, oferindu-le totodată repere culturale solide și o identitate clară în cadrul comunității.

Autenticitatea vieții rurale izvorăște din dorința locuitorilor mediului rural de a păstra și transmite regulile și obiceiurile moștenite către generațiile tinere. Satul tradițional românesc a traversat perioade istorice dificile, inclusiv comunismul, în care identitatea rurală și numeroase meșteșuguri tradiționale aproape că au dispărut. Deși migrarea de la sat la oraș a afectat cultura rurală, în multe regiuni istorice există familii care mențin activități specifice vieții rurale, precum țesutul, prelucrarea lemnului, munca la câmp, dar și ritualuri și sărbători cu semnificații profunde pentru cei care au crescut în acest spirit și pentru cei care îl descoperă, admirând valoarea moștenirilor culturale românești.

Identitatea românească poate fi păstrată vie prin conservarea patrimoniului cultural. Pe lângă creațiile populare — doine, balade, basme și legende, proverbe și zicători sau poezii — cultura tradițională românească include și arta meșteșugărească, cuprinzând ceramica, obiectele din lemn, țesăturile, broderiile și, nu în ultimul rând, bucătăria tradițională, apreciată de fiecare turist care vizitează România. Această moștenire culturală contribuie nu doar la păstrarea identității naționale, ci și la formarea competențelor estetice și civice ale noilor generații, asigurând continuitatea valorilor tradiționale [1]. De-a lungul timpului, redescoperirea tradițiilor culturale românești a facilitat conservarea și valorizarea acestora prin multiple forme de manifestare: punerea în scenă a obiceiurilor și portului popular, intervenții de reconsolidare arhitecturală, promovarea artei populare și a gastronomiei tradiționale, difuzarea în mass-media națională și locală, precum și organizarea de evenimente culturale care au reunit comunitățile interesate de patrimoniul cultural și au atras atenția publicului larg asupra importanței păstrării vii a moștenirii culturale românești.

Conservarea folclorului românesc presupune, în primul rând, cultivarea unui sentiment profund de respect și apartenență față de tradiții, conștientizarea valorii culturii tradiționale în definirea identității naționale și educarea copiilor în acest spirit. Acest proces de transmitere și interiorizare a valorilor culturale poate fi susținut nu doar de familie, ci și prin implicarea liderilor comunitari, a persoanelor publice, a organizațiilor

neguvernamentale și a autorităților publice, toate având un rol esențial în promovarea, protejarea și perpetuarea patrimoniului cultural, asigurând astfel continuitatea și coeziunea identității românești pentru generațiile viitoare. În condițiile societății actuale, când mulți tineri s-au întors din afara țării, iar multe locuri de muncă au dispărut, este prioritar ca zonele rurale, bogate în valori culturale, să-i atragă pe aceștia, pentru a iniția mici afaceri, bazate pe cultura populară, meserii tradiționale, agricultură ecologică, adică să conserve și să valorifice elementele identității locale și naționale.

Bibliografie

1. APREOTESEI, M. Proiectul-metodă de comunicare transdisciplinară despre valorile naționale tradiționale. In: *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol. 20, Partea 1. Chișinău, 2022. ISSN 1857-0267
2. APREOTESEI, M. Theoretical frame of trans- disciplinarity concerning the folk education in primary school. In: *Individual, family, society - contemporary challenges*. București, 2021.
3. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2016.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998.
5. DUMITRESCU-IAȘI, C. *Texte despre educație și învățământ*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
6. FROBENIUS, L. *Paideuma*. București: Editura Meridiane, 1985.
7. SILISTRARU, N. *Etnopedagogia românilor din Moldova în contextul științei pedagogice*. Chișinău: CEP USM, 1996.
8. STOIAN, S., ALEXANDRU, P. *Pedagogie și folclor*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
9. VOLCOV, G. *Etnopedagogica*. Kazani, 1974.

Recepționat / Received: 12.09.2025
Acceptat / Accepted: 28.09.2025
Email: apreoteseidiana@yahoo.com
ana.cozari@lm.utm.md